การศึกษาแบบเรียนรวมเพื่อความเป็นธรรมในสังคม
Inclusive Education for Social Justice

รองศาสตราจารย์ ดร.ดารณี อุทัยรัตนกิจ

การศึกษาแบบเรียนรวม เป็นปรัชญาบนพื้นฐานของค่านิยมที่มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคมและในการศึกษา โดยลดการเลือกปฏิบัติและการแบ่งแยก (Booth, ๒๐๐๕)

การศึกษาแบบเรียนรวม เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสังคมสำหรับทุกคน (inclusive society) การศึกษาแบบเรียนรวม ไม่ได้หมายความถึงการนำผู้เรียนพิการเข้ามาเรียนรวมกับผู้เรียนทั่วไปเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรวมของทุกคน ไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ความพิการ เพศ เพศสภาพ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม สถานะเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งเอกลักษณ์ของบุคคล ที่อาจถูกมองว่าแตกต่างกัน

การศึกษาเพื่อทุกคน (Education For All: EFA) เป็นเครื่องมือสำคัญในการบรรลุเป้าหมายสังคมสำหรับทุกคนและสังคมเสมอภาค จำเป็นต้องพิจารณาความหลากหลายของผู้เรียนนอกเหนือจากความพิการ พันธกิจของการศึกษาเพื่อทุกคน คือ การนำเสนอประเด็นความเป็นธรรมในสังคม ความเหลื่อมล้ำ และสิทธิมนุษยชน

การศึกษาที่ครอบคลุมความเป็นธรรมในสังคมมาจากมโนทัศน์หลัก ๓ ประการ คือ ชุมชนประชาธิปไตย (democratic community) ความเท่าเทียมทางศีลธรรม (moral equality) และรูปแบบทางสังคมของความบกพร่อง (social model of disabilities)

มุมมองของจอห์น ดิวอี (John Dewey) เกี่ยวกับชุมชนประชาธิปไตย เกี่ยวข้องกับความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับชุมชน ชุมชนที่มีความเป็นอยู่ที่ดี และบุคคลในชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกัน เป้าหมายของชุมชนประชาธิปไตย คือ การสร้างชุมชนของความเสมอภาคและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อการแสดงออกที่เสรีและการพัฒนาเต็มศักยภาพของพลเมืองแต่ละบุคคล

ดิวอีได้นำเสนอมโนทัศน์เกี่ยวกับความเท่าเทียมทางศีลธรรม ซึ่งเป็นวิธีคิดที่เป็นประชาธิปไตยเกี่ยวกับความแตกต่างของมนุษย์ ด้วยความจริงที่ว่า คนทุกคนไม่เหมือนกัน คนเราแตกต่างกันในหลายเรื่อง ทั้งด้านขนาดของร่างกาย ลักษณะ รูปร่างหน้าตา ความสนใจ บุคลิกลักษณะ ความต้องการจำเป็น จุดเด่น และจุดด้อย ดิวอีกระตุ้นให้ไม่มองความแตกต่างในแง่ของความเหนือกว่าหรือด้อยกว่า สูงกว่าหรือต่ำกว่า และดีกว่าหรือแย่กว่า แต่ให้มองความแตกต่างของมนุษย์ผ่านมุมมองของการไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ ความเท่าเทียมทางศีลธรรม จึงหมายถึง การเปรียบเทียบกันไม่ได้ และไม่สามารถนำมาตรฐานทั่วไปหรือมาตรฐานเชิงปริมาณมาประยุกต์ใช้ได้ การนำหลักคิดของความเท่าเทียมทางศีลธรรมมาปฏิบัติ เริ่มต้นที่การไม่ยอมรับการเปรียบเทียบผู้เรียนคนหนึ่งกับเพื่อนคนอื่นในห้อง หรือการคิดค่าเฉลี่ยทางสถิติ

รูปแบบทางสังคมของความบกพร่อง พัฒนาขึ้นมาจากประสบการณ์ของคนพิการ ได้นิยามความบกพร่องว่า เป็นกำแพงที่กีดขวางการเข้าไปมีส่วนร่วม ความสำเร็จ และความสุข ที่เป็นผลจากการถูกโดดเดี่ยวและถูกกดขี่ ซึ่งทั้งสภาพร่างกายและจิตใจไม่สอดคล้องกับภาพลักษณ์และหน้าที่ตามมาตรฐานของสังคม ใน

รูปแบบทางสังคม บุคคลที่มีความบกพร่อง เป็นชนกลุ่มน้อยที่แสวงหาสิทธิมนุษยชน พยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน รูปแบบทางสังคมของความบกพร่อง มองความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล และความบกพร่องเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า

นิยามการศึกษาแบบเรียนรวม

ราชบัณฑิตยสภา (๒๕๕๘) ได้กำหนดนิยามการศึกษาแบบเรียนรวม ดังนี้ “การจัดการการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษได้บรรลุศักยภาพสูงสุดแห่งตนในโรงเรียนเดียวกันกับเด็กปรกติ ในชุมชนใกล้บ้าน เป็นการนำความช่วยเหลือ สนับสนุน เข้ามาในโรงเรียนหรือในห้องเรียน เพื่อประโยชน์ของผู้เรียนทุกคน เป็นการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความหลากหลายเพื่อสร้างโอกาสให้ทุกคนในชุมชนท้องถิ่นเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ เปิดทางให้มีการสนับสนุนการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย สนองความต้องการของเด็กและเยาวชนเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพื้นที่ที่ต่างวัฒนธรรม บนฐานการมีส่วนร่วมจัดการของชุมชนท้องถิ่นด้วย” การศึกษาแบบเรียนรวมจึงเป็นการศึกษาสำหรับผู้เรียนทุกระดับความสามารถ ทุกเชื้อชาติ ภาษา และสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม และจัดให้มีบริการเสริมตามความต้องการของแต่ละบุคคล

ความสำคัญของการศึกษาแบบเรียนรวม

การประชุมการศึกษาโลก (World Education Forum) ของยูเนสโกที่จัดขึ้นที่จอมเทียน จังหวัดชลบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ นั้น ได้มีการประกาศปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (The World Declaration of Education for All) โดยเป้าหมายของการศึกษาเพื่อปวงชน คือ การที่ทุกคนทั้งเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ได้ประโยชน์จากการได้รับการศึกษาตามสิทธิขั้นพื้นฐาน (UNESCO, ๑๙๙๐) จากนั้น พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้มีการจัดประชุมระดับโลกเรื่องการเข้าถึงและคุณภาพของการศึกษาสำหรับผู้มีความต้องการจำเป็นพิเศษ (Special Needs Education: Access and Quality) ที่เมืองซาลามังกา ประเทศสเปน ตามแถลงการณ์ว่าด้วยหลักการ นโยบาย และการปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาสำหรับผู้มีความต้องการจำเป็นพิเศษ มีสาระสำคัญที่กล่าวถึงการศึกษาเพื่อปวงชนว่า

๑. เด็กทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาตามสิทธิขั้นพื้นฐาน

๒. เด็กทุกคนมีคุณลักษณะเฉพาะบุคคล ความสนใจ ความสามารถ และความต้องการการเรียนรู้

๓. เด็กได้รับการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่หลากหลายและแตกต่างเป็นรายบุคคล

๔. เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษเข้าถึงการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้ในสถานศึกษาปรกติทั่วไป

๕. เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษได้เรียนรวมในสถานศึกษาปรกติทั่วไปร่วมกับเด็กทั่วไป เพื่อสร้างสังคมแห่งการดำรงชีวิตร่วมกัน (UNESCO, ๑๙๙๔)

รัฐบาลของประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้นำหลักการสำคัญดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนตามแถลงการณ์นี้มาอย่างต่อเนื่อง ปรากฏข้อมูลดังรายงานการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(๒๕๖๐) เริ่มต้นจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ หมวดที่ ๑ บททั่วไป กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการที่ต้องจัดการศึกษาสำหรับคนไทยทุกคนให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และหมวด ๒ เป็นส่วนที่ว่าด้วยคนพิการทุกประเภท โดยเฉพาะสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. ๒๕๕๐ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีการกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์และความคุ้มครองคนพิการ เพื่อมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุสภาพทางกายหรือสุขภาพ รวมทั้งให้คนพิการมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก อันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ ตลอดจนให้รัฐต้องสงเคราะห์คนพิการให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา คือ การจัดการศึกษาของคนพิการอาจจัดในสถานศึกษาเฉพาะหรือในสถานศึกษาทั่วไป หรือการศึกษาทางเลือก หรือการศึกษานอกระบบ โดยให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อบริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาตามความเหมาะสม (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๔, ๒๕๕๐)

พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. ๒๕๕๑ ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ ด้วยเหตุผลที่ว่าการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการมีลักษณะเฉพาะ แตกต่างจากการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป จึงจำเป็นต้องจัดให้คนพิการมีสิทธิและโอกาสได้รับการบริการและความช่วยเหลือทางการศึกษาเป็นพิเศษ ตั้งแต่แรกเกิดหรือเมื่อพบความพิการโดยให้ความสำคัญกับการเรียนรวม และได้กำหนดนิยามของ คำว่า “การเรียนรวม” ไว้ว่าเป็น “การจัดให้คนพิการได้เข้าศึกษาในระบบการศึกษาทั่วไป ทุกระดับและหลากหลายรูปแบบ รวมถึงการจัดการศึกษาให้สามารถรองรับการเรียนการสอนสำหรับคนทุกกลุ่มรวมทั้งคนพิการ” นอกจากนี้ ในมาตรา ๘ วรรคห้า มีข้อความสำคัญที่กำหนดว่า หากสถานศึกษาใดปฏิเสธไม่รับคนพิการเข้าศึกษา ให้ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามกฎหมาย (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๕, ๒๕๕๑)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มีหลายมาตราที่ส่งผลต่อการดำเนินงานการจัดการศึกษาเรียนรวม กล่าวคือ ในมาตรา ๔ ระบุว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง โดยขยายความในมาตรา ๒๗ ว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใดกระทำมิได้ ในมาตรา ๕๔ ระบุว่า รัฐต้องจัดให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วย รัฐต้องจัดให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการกำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัด

การศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพและมีมาตรฐานสากล ทั้งนี้ ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งอย่างน้อยต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ และดำเนินการและตรวจสอบให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติด้วย (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓๔, ๒๕๖๐)

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐–๒๕๗๙ ระยะ ๒๐ ปี กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ ๒๑” ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องจัดให้แก่ผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย ไม่ว่าเป็นผู้เรียนกลุ่มปรกติ กลุ่มด้อยโอกาสที่มีความยากลำบากและขาดโอกาสเนื่องด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจและภูมิสังคม และกลุ่มที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๖๐–๒๕๖๔ กำหนดยุทธศาสตร์แห่งความเท่าเทียม ๕ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ เสริมพลังคนพิการและองค์กรด้านคนพิการให้มีศักยภาพ และความเข้มแข็ง (empowerment)

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการขจัดการเลือกปฏิบัติเพื่อให้คนพิการเข้าถึงสิทธิได้จริง (quality management)

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ เสริมสร้างความเข้าใจในเจตคติเชิงสร้างสรรค์ต่อคนพิการและความพิการ (Understanding)

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ สร้างสภาพแวดล้อมและบริการ สาธารณะที่ทุกคนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ (Accessibility)

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ส่งเสริมบูรณาการเครือข่ายและการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการอย่างยั่งยืน (linkage)

เห็นได้ว่าแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติฉบับนี้มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐–๒๕๗๙) โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ด้านการพัฒนาและการเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และยุทธศาสตร์ที่ ๔ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคในสังคม รวมถึงมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐–๒๕๖๔ ในยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมสร้างและการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ และยุทธศาสตร์ที่ ๒ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

การดำเนินการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมในประเทศไทย

จากความสำคัญและหลักการดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนทุกคนต้องได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเสมอภาค สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำโครงการโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนรวม เริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๗ จนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบ วิธีการ และการบริหารจัดการศึกษาเรียนรวมในโรงเรียนที่มีเด็กพิการและเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษเรียนรวมกับเด็กทั่วไป

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้รายงานข้อมูลสารสนเทศโรงเรียนเรียนรวม ณ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๑ ว่ามีโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนรวม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน ๒๓,๔๘๘ โรงเรียน มีนักเรียนพิการทุกประเภทรวมจำนวน ๓๘๗,๖๗๘ คน โดยส่วนใหญ่เป็นนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ จำนวน ๓๒๘,๘๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๘๒ ของนักเรียนพิการทุกประเภท (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, ๒๕๖๑)

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายและนโยบายที่ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมที่ชัดเจน รวมทั้งมีความพยายามที่จะดำเนินการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การดำเนินงานการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังปรากฏชัดเจนว่ามีผู้เรียนจำนวนมากที่ไม่ได้อยู่ในโรงเรียน เพราะว่าไม่เคยได้เข้าเรียนในโรงเรียนหรือหลุดออกจากระบบโรงเรียน ส่วนผู้เรียนที่ยังอยู่ในระบบโรงเรียนก็ยังถูกกีดกันหรือแบ่งแยกทางด้าน เชื้อชาติ ศาสนา พื้นฐานทางสังคมหรือวัฒนธรรม เพศ ความสามารถ หรือภาวะการดำรงชีวิต รวมทั้งไม่สามารถเรียนรู้ได้เนื่องจากได้รับการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพ

ปัญหาและอุปสรรคการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม

จากรายงานการวิจัยเรื่อง ความทั่วถึงและเท่าเทียมของการจัดการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (๒๕๖๐) พบว่า ประเทศไทยยังมีอุปสรรคที่ทำให้การดำเนินงานการจัดการศึกษาเรียนรวมไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนี้

๑. ด้านการเงินและงบประมาณเพื่อจัดการศึกษาเรียนรวมที่ไม่คุ้มค่า

๒. ด้านสถิติ ข้อมูล และการวิจัยที่ไม่ครอบคลุม

๓. ด้านบุคลากรของสถานศึกษาตั้งแต่ระดับผู้บริหารจนถึงระดับผู้ปฏิบัติการที่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบเรียนรวม

๔. ด้านการวินิจฉัยเด็กพิการและเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ

๕. ด้านผู้ปกครองที่ขาดความพร้อมทั้งในด้านความรู้และความเข้าใจในการให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือนักเรียน

๖. ด้านอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนรวม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยเกี่ยวกับ “การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเรียนรวมสำหรับเด็กพิการและเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ” ยังพบอีกว่า ประเทศไทยมีปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมของสถานศึกษาเรียนรวม ดังนี้

๑. นโยบายการจัดการศึกษาเรียนรวมของสถานศึกษาบางสังกัดขาดความชัดเจนทั้งในด้านผู้รับผิดชอบและวิธีการนำไปปฏิบัติ

๒. ความแตกต่างของสังกัดสถานศึกษาที่ขาดความร่วมมือและความช่วยเหลือจากศูนย์การศึกษาพิเศษ สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

๓. งบประมาณที่ไม่เพียงพอ

๔. ความแตกต่างของการได้รับเงินเพิ่มของครูการศึกษาพิเศษและครูผู้สอนในห้องเรียนรวม

๕. บุคลากรผู้เกี่ยวข้องในสถานศึกษาไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางส่วนกลางเพื่อช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจด้านการศึกษาพิเศษในการจัดการเรียนรวม

๖. การขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทาง เช่น ครูล่ามภาษามือ จิตแพทย์เด็ก

๗. ภาวะเครียดสะสม ท้อแท้ และหมดกำลังใจของครูผู้สอนห้องเรียนรวมที่ต้องสนับสนุนนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษในระดับรุนแรง

๘. การขาดช่วงเชื่อมต่อหรือเปลี่ยนผ่านทางการศึกษาในแต่ละช่วงชั้นของนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่มีประสิทธิภาพ

๙. ขาดสื่อที่เหมาะสมในการสอนและสนับสนุนนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ

๑๐. ผู้ปกครองขาดความรู้และความเข้าใจ ทำให้มีเจตคติเชิงลบและมีผลต่อการให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน

ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการศึกษาแบบเรียนรวม

ผลการศึกษาของต่างประเทศและประเทศไทย ได้บ่งชี้ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการศึกษาแบบเรียนรวม ดังนี้

๑. ด้านนโยบาย หน่วยงานระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับสถานศึกษา ต้องมีนโยบายการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมที่ชัดเจน มีการจัดสรรงบประมาณ และบุคลากรอย่างเพียงพอ รวมทั้งมีการกำกับติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

๒. ด้านบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทั้งโรงเรียน มีการปฏิบัติงานเชิงรุก ทำงานร่วมกันเป็นทีม มีเจตคติเชิงบวกต่อความหลากหลายของผู้เรียน มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม และเทคนิคการสอนเฉพาะ นอกเหนือจากการสอนปรกติ ผู้บริหารสนับสนุนด้วยการเปิดโอกาสให้ครูได้ศึกษาเพิ่มเติม อำนวยความสะดวกให้ครูทำงานร่วมกัน รวมทั้งสนับสนุน สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่จำเป็น

๓. ด้านหลักสูตร มีการปรับหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนเข้าถึงบทเรียน และทำความเข้าใจบทเรียนได้มากขึ้น รวมทั้งปรับวิธีการสอน สื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก หรือนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคนเข้าถึงเนื้อหาวิชาอย่างเท่าเทียมกัน

๔. ด้านการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนมีกระบวนการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การระบุความต้องการจำเป็นพิเศษ การประเมินผู้เรียน การรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง การจัดชั้นเรียน การสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของผู้เกี่ยวข้อง มีการใช้กลยุทธ์การเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ที่เป็นสากล (Universal Design for Learning) การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) การเรียนรู้แบบสืบเสาะและหาความรู้ (Inquiry Learning) การสอนแบบมุ่งเน้นเฉพาะทักษะที่บกพร่อง (Embedded Instruction) หรือการสอนร่วมกันระหว่างครูรายวิชากับครูการศึกษาพิเศษ (Co-Teaching)

๕. ด้านการสนับสนุนจากเพื่อน เพื่อนผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน มีความเข้าใจเพื่อนที่แตกต่าง มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งด้านวิชาการและด้านสังคม เช่น การช่วยเหลือกัน แบบเพื่อนช่วยเพื่อน หรือเพื่อนช่วยสอน

๖. ด้านการสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาแบบเรียนรวมของผู้ปกครองและชุมชน ทำให้โรงเรียนได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม เพื่อการดูแลซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้นักเรียนทั่วไป มีความเข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล

๗. ด้านการเชื่อมต่อหรือเปลี่ยนผ่านทางการศึกษา การจัดทำแผนการเชื่อมต่อหรือการเปลี่ยนผ่านทางการศึกษาจากระดับชั้นหนึ่งไปอีกระดับชั้นหนึ่งที่สูงกว่า หรือจากการศึกษาสู่การประกอบอาชีพที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและราบรื่น

๘. ด้านการสร้างวัฒนธรรมการศึกษาแบบเรียนรวมของโรงเรียน ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ร่วมกันกำหนดนโยบาย กระบวนการและแผนงานการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม ผู้บริหาร สนับสนุน งบประมาณ จัดสภาพแวดล้อม แหล่งการเรียนรู้ และห้องเรียนที่เหมาะสม ส่งเสริมให้ครู บุคลากร และผู้เรียนทุกคนมีเจตคติที่ดีต่อกัน ยอมรับความแตกต่างและความหลากหลาย และชื่นชมยินดีต่อความสำเร็จของผู้เรียนทุกคน

๙. ด้านการเตรียมครูที่มีคุณภาพ นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูทุกคน ต้องได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรวมอย่างน้อย ๑ ปี เพื่อฝึกฝน บ่มเพาะ และพัฒนาสมรรถนะของการเป็นครูที่สอนในห้องเรียนรวม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม

ผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม ดังนี้

๑. ด้านเครื่องมือและกลไกสนับสนุนจากภาครัฐและส่วนต่าง ๆ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดทำนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และแผนการปฏิบัติงานทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น จัดทำกฎหมาย ระบบสารสนเทศ และหลักสูตรที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม

๒. ด้านบทบาทและแนวทางการดำเนินงาน ทั้งระดับนโยบาย ระดับสถานศึกษา และระดับผู้เรียน โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและเจตคติของบุคลากรที่เกี่ยวข้องและของสังคม ปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการศึกษาของสถานศึกษา บทบาทการทำงานของหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม

๓. ด้านการจัดการภายในสถานศึกษา โดยมีการปรับหลักสูตร การจัดชั้นเรียน การให้บริการทางการศึกษา และมีบุคลากรที่สามารถจัดการศึกษาให้กับนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจและมีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม

๔. ด้านการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร โดยมีการจัดอบรมให้แก่ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม รวมไปถึงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการพัฒนาวิชาชีพการศึกษาพิเศษ

๕. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม

สรุป

การศึกษาแบบเรียนรวมเพื่อความเป็นธรรมในสังคม มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้สังคมแน่ใจว่าผู้เรียนทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและไม่ถูกแบ่งแยก การศึกษาแบบเรียนรวมเป็นการส่งเสริม สนับสนุนสังคมประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคม ปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาและการพัฒนาวิชาชีพครู รวมทั้งการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันและสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง สถานศึกษาทุกแห่งต้องเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาแบบเรียนรวม นั่นคือ เป็นสถานศึกษาสำหรับทุกคน ผู้เรียนทุกคนเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความหลากหลาย และทุกคนสามารถประสบความสำเร็จตามศักยภาพแห่งตน ความต้องการของผู้เรียนถูกระบุเป็นรายบุคคลและได้รับการสนับสนุนด้วยการเรียนรู้แบบสหวิชาชีพ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมและแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกับครู สถานศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครอง นักวิจัย นักการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ รวมทั้งองค์การทางสังคม การเรียนรวมไม่ใช่อุดมการณ์แต่เป็นความคาดหวัง และเป็นนโยบายของประเทศที่มาจากการศึกษาวิจัยที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ รวมทั้งมีการนำนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังด้วยการตระหนักรู้ของทุกคนในสังคมว่าการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพจะนำไปสู่ความเป็นธรรมในสังคม

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๖๑. **นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนงานที่เกี่ยวข้องกับจุดเน้นเชิงนโยบายรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์).** สืบค้นเมื่อ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๑, จาก http://www.moe.go.th/moe/upload/news20/FileUpload/49146-9526.pdf

ราชกิจจานุเบกษา. ๒๕๔๒. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. เล่มที่ ๑๑๖.**

ราชกิจจานุเบกษา. ๒๕๕๐. **พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ฉบับที่ ๑. เล่มที่ ๑๒๔.**

ราชกิจจานุเบกษา. ๒๕๕๑. **พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. ๒๕๕๑. เล่มที่ ๑๒๕.**

ราชกิจจานุเบกษา. ๒๕๖๐. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐. เล่ม ๑๓๔.**

สำนักงานบริหารงานการศึกษาพิเศษ. ๒๕๖๑. **รายงานจำนวนข้อมูลนักเรียนพิการเรียนรวม แยกเขตพื้นที่ประเภทความพิการ ข้อมูล ๑๐ มิ.ย. ๖๑.** สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑, จาก http://specialbasic.spcialset.bopp.go.th/specialbasic/download/studentall_deform_2561_1.pdf.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. ๒๕๕๘. **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ฉบับราชบัณฑิตยสภา.** กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ๒๕๖๐. **รายงานการวิจัย เรื่อง ความทั่วถึงและเท่าเทียมของการจัดการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.** กรุงเทพฯ. บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ๒๕๖๐. **(ร่าง) รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเรียนรวมสำหรับเด็กพิการและเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ.** กรุงเทพฯ.

Booth, T., Ainscow, M., Black-Hawkins, K., Vaughan, M., & Shaw, L. 2002. *Index for inclusion. Developing learning and participation in schools.* CISE, Bristol.

Danforth, S. 2016. Social justice and technocracy: Tracing the narratives of inclusive education in the USA. *Discourse: Studies in the cultural politics of education,* 37(4), 582-599.

Dewey, J. 1976a. Individuality, equality, and superiority. In J. A. Boydston (Ed.), John Dewey*: The middle works*, 1899–1924 (Vol. 13, pp. 295–300). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.

Dewey, J. 1976b. Mediocrity and individuality. In J. A. Boydston (Ed.), John Dewey: *The middle works*, 1899–1924 (Vol. 13, pp. 289–294). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.

Dyson, A. 1999. Inclusion and inclusions: Theories and discourses in inclusive education. In: Daniels, H., Garner.P. (Eds.), *World Yearbook of Education.* Kogan Page, London. pp. 36-53.

UNESCO. 1990. *The World Declaration on Education for All.*

UNESCO. 1994. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education.* สืบค้นเมื่อ ๙ มกราคม ๒๕๖๑, จาก http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF